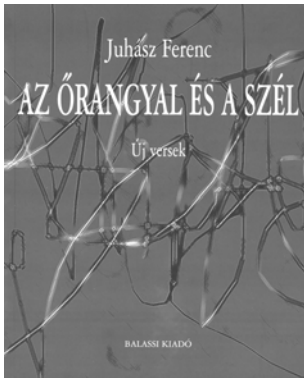

Juhász Ferenc: Az őrangyal és a szél

**Balassi Kiadó
Budapest, 2003
83 oldal, 1100 Ft**

Új versek. Vagy mégsem egészen azok? Aki Juhász Ferenc költészetével szembesül, kezdettől megfigyelheti, hogy alkotásmódjára az asszociációk zuhogó bősége a legjellemzőbb. A gondolati váltások, az idő szeleteinek egymásra rétegzése váratlan is, de követi az ember gondolkodásmódjának szabálytalanságait is, tehát egyfajta logika működik benne, de nem a tudomány rendszerességével, hanem az érzelmek szabad áramlását követve. Ezért érlelte sajátjává az époszt, ám hősei nem vitézi tetteik és nagyszerű bukásuk nyomán lesznek rendkívüli lények, hanem azzal, hogy egyszerű emberek, akik ismételten az elmúlás bizonyosságával szembesülnek. Nagyszabásúvá a szenvedésük teszi őket, a halálra való nyitottságuk, amelyet újra meg újra ellenpontoz a remény, az a tudat, hogy az emberlét mégis nagyszerű, mert benne inkarnálódik a létezés legmagasabb foka, amely épp ellentétéivel válik nagyszerűvé. Már a kötet első versében, a döbbenetes *Dante-árnyékában* megfigyelhetni ezt az ellentétet: a frissen csonkolt lábú azt suttogja: „Szeretnék meghalni.” És közben...

*És közben a többiek kerekesszékekben ülve,
Kézzel bicikliküllős gumikereket hajtva
gurulnak erre-arra cikázva a szobában,
mint vízbőrön molnárkás lábszárvég-hab-sítalppal.*

Emiatt a halál virraszt „a csönd-tájban”, amott a lassacskán gyógyulók furcsa tánca, amelyet még elképesztőbbé tesz „a lábszárvég-hab-sítalp” leleménye. Itt az értelem, amott a hajdan volt teljes ember utolsó rezdüléseként, „mint a kaszált rét fekszik” „Egy láb nélküli apró harangcsönd-öregasszonyt / könnyű bicikli-széken tol lánya mosolyogva”: Haláltánc? Vagy a visszaszerzett élet szökellései? Ez is, az is. A halálközelségbe belefényképezett élet látomása, amely fölött azért ott virrasztanak az elmúlás angyalai. Ahogy mindnyájunk fölött. Cikázunk s közben sunyítunk, mikor kap szárnyra egyikük, hogy megkopogtassa vállunkat: Itt az idő! De még van haladékunk, megfogalmazhatjuk a kétség és a bizonyosság szavait. Még érezhetjük az új kalandokra hívó tavasz illatát, még kiszakadhatnak belőlünk a boldogság és az ítélet mondatai:

*Így vagyok most tavaszomban,
merengve illat-sötétben.
Talán nem az utolsóban.
Új époszom vágya: éljen!*

*Hogy látó-vak láthassam még
 Árva kínom, túlvilágon.
 S tudjam: nemcsak kék reménység
 hitem, láng-özön a lángon.*

*Hogy elmondjam ezt a zsúfolt
 itt-létet a természettel.
 S mint a szemfenéki vakfolt
 Legyek éj az itélettel.*

(Az éjszaka tavasza)

Nem kevésbé izgalmas mozgatója Juhász Ferenc lírájának egy másik ellentétpár: A racionális világszemlélet és a szinte korlátlanra növesztett fantáziából eredő képvilág feszültsége. Józan kijelentéseket a végtelen felé röptető képek kereteznek. „Élek a halálban... – Reményem, se vágyam – nincs: föltámadásban” – írja, majd egy kitérített valomással ellenpontozza: „Élek hűség-erdő – világ-vadonában. – Fölöttem zöld felhő – árnykazlat fog vállam.” (Hosszan lehetne értekezni az „árny-kazal” neologizmusáról, de a sűrítés Juhásznak olyan eszköze, amelyről sokat írtak már méltatói, például róla szóló könyveiben Bodnár György és Pomogáts Béla.) A racionalitás nemcsak a tények józan tudomásul vételéből fakad, hanem a világban tapasztalható rossz feldolgozhatatlanságának tudatából is. A látomásos és az ellenségeskedésből szőtt valóság metszéspontján álló költő figyelmesen szemlélődik, hol ezt, hol azt a rétegét szemléli, s a kettő egymásra rétegzésével, ábrázolásával képes a teljesség illúzióját kelteni. Ábrázolhatja a költő a teljességet? Képes a mindenséget versbe venni? Bizonyára nem, hiszen töredékesen látunk... De többet és másként lát, éppen ebben rejlik költőiségének természete és varázsa. Juhász Ferenc új kötetének címadó verse épp e mindentudás és mindent látás kifejezésének nagyszabású kísérlete. Nem éposz, inkább önéletrajzi ihletésű, világértelmező „hosszúvers”. Szabó Lőrinc *Tücsökzenéjét* – legalábbis költője szerint – a tücsök ciripelése hívta életre. Juhász költeményének életre hívója édesanyja figyelmeztetése. „Az órangyal mindig ott áll a hátad mögött... Vigyáz rád.” Mert mindenkinek van ilyen őrző, óvó angyala. A költő hát visszatekint életére, s előre néz a halálba, szívében kétséggel: vajon hatékony volt-e, lesz-e a mitológiai lény jelenléte, netán másféle angyalok óvó szeretetében bizakodhatik-e. A gyermekkori intelem máig kíséri: nézelődik, figyel, hol is az őrzőangyal, de

*Az angyalt sose láttam,
 se teljes lényel egészben, se részben...*

Ez a megállapítás adja a „hosszúvers” lényegét. De már a legelső kijelentés feldúsításában megfigyelhetjük a vers felépítésének, megformálásának egészen egyéni, csak Juhászra jellemző módszerét. Nem látta az angyalt,

*mint egy sugártömörből épült mézanyag kristályfát,
 legalább mindenütt – szem arcát,
 mint a két gyöngygolyó – sisakpúp gombát
 az angyal-szitakötő szivárványfejet,
 legalább mindenütt – szemgolyó mellkasát:...*

Öt sorban nyolc neologizmus: sugártömör, mézanyag, kristályfa, mindenütt – szem arc, gyöngygolyó – sisakpúp gomba, angyal-szitakötő szivárványfej, mindenütt – szemgolyó mellkas. Valamennyi az angyal tulajdonságait, az őrzés minőségét és módját fejt ki. Ezek a részletek kivétel nélkül túlmutatnak a megszokotton, a lírai kifejezésmód új dimenzióiba vezérlik az olvasót, a fantázia olyan birodalmát nyitva meg, amelyet eddig nem ismertünk. Mintha a magyar nyelv addig soha nem ismert szókincsgyűjteménye kerülne kezünkbe, a kifejezés szokatlan esélyeit sejtetve. Az „új” versek ennyiben kétségtelenül visszautalnak a régiekre, önvallomásos jellegük azonban a költő újabb törekvéseit mutatja. Nem mintha Juhász Ferenc költészetéből eddig hiányzott volna a vallomásosság. Ámde sajátos többleteként megjelenik e kötetében egy elégikusra hangolt gyermeki attitűd. Nem a játékos, hanem a kiszolgáltatott, sebzékeny gyermeké, akinek nincs semmilyen fegyvere, csak a jósága és a szeretete. Ezeket az erényeit mutatja föl, ezekre hivatkozva reméli a világ kedvező ítéletét:

*Hitemben magasság,
vággyamban űr-mélység.
Nincs róka-ravaszság!
Erdőm őz-szelídség.*

*Ragadozó-nézés
nincs merengésemben,
pupillás arany-kés
lét-tekintetemben.*

(Csontváz a pokolban)

A gyermekség és a tisztaság szimultán ábrázolása sem új fejlemény Juhász Ferenc költészetében, de annak önmagára történő kiterjesztése bizonyos lírai szemléletváltás jele, amelynek kezdeményei általában jellemzik újabb köteteit. Nagyobb lélegzetű verseinek heroikus pátozzát ellenpontozzák, azt jelezve, hogy megismerte és értékelte az élet békésebb harmonikusabb adottságait is. Egyfajta kiteljesedés ez, most már nemcsak a földgolyó hideg leheletét érzi, hanem melegítő áramlatait is.

Térjünk azonban vissza az önéletrajzi tényeket is közlő hosszúvershez, *Az őrangyal és a szélhez*. A gyermek a történés szereplője, de a mindenséggel azonosulni vágyó lírikus a kommentátora. A múlt századi világlírásban egyáltalán nem ritka ez a szemléleti kettősség. Mintha egy oratórium bontakoznék ki, hatalmas kórustételekkel, melyek csúcspontja az a kijelentés, hogy az őrangyal láthatatlan, a finom, csöndes tételekben pedig visszapergeti a gyermekkor történéseit és érzésvilágát. Egy példa erre az ellentétekből szőtt ábrázolásmódra:

*Pedig a konyhában mindig nagy volt a rend.
A rend mégis merev és sivár volt,
mint a hold.
Gyúrten sima, akár a rettegés, sejtelem-titok.
Hisz volt rá bőven ok!
És nem voltam otthon otthon.
Pedig csak otthon voltam otthon!*

A közlés módja egyszerű, a „sejtelem-titok” jóformán az egyetlen távoli asszociációkat keltő szósűrítmény. Az otthon kereső gyermek az udvarra szökik, hátára fekszik, szemléli a világot. Megindul a variációk sora:

*ott feküdtem a kis zöld udvaron,
mint egy zöld növényhab-tutajon,
mint egy fehér kamilla-tajték tutajon,
mint egy selyemszál-moszathab-tutajon,
mint egy véres avar-tutajon
a szederlevélen, diófalevélen, orgona-levélen,
ecetfalevélen,
kifeszítetten is csobogva, mint az elmulás a vérben,
ott feküdtem a sár-tutajon,
esőszál-szalmafonat víz-tutajon
a hótutajon, testem, fejem hó-vályú-keresztben
kis jéggel-bőrözött zománcos fagyhártya-kereszt a tél-
tutajon,
mint jégvártyával benőtt tyúklépés-nyom, libatalp-
nyom
a hókristálykéreg talajon
forró anyag a hideg anyagon...*

Ám ezek a felsorolások, ismétlések még mindig nem haladják meg indításuk gyermeki szemléletmódját, egy-két kifejezés ugyan már-már szétfeszíti a szemlélődés kereteit. S most következik a Juhászra oly jellemző, végtelenbe tágítani vágyó látomás-sor:

*szív-lázás vágy a pörgő Mindenség-gömbegészen,
mint háromezer látózacskójú légszem: a havon:
a látópontok ikerpajzsa arc-duplán, a
látó gránátalmákkal,
mint akinek arcára nőtt két pikkelypont ezüsthál,
feküdtem a keringő Földgolyón...*

Époszának többségében hasonlóképpen lendül a tapintható valóság fölé, s a képek, asszociációk zuhatagából egyszer csak az önmaga keserű levében forgó, mégis csodálatos Földgolyóra látunk, amelynek bősége a Mindenség nagyszerű voltát hirdeti. „Őrangyal nem volt sehol” – tér vissza újra meg újra a megállapítás, ez azonban nem jelenti a létezés lefokozását, vagy az ember megismerő képességének csökkentését. Inkább azt jelzi, hogy a magunk erejéből kell kiküzdenünk az arasznyi lét boldogságát. „Árvák lettünk két sorsgyűjtemény: – a Világegyetem, meg belőle én. – Tudtam: magam vagyok, hisz magam voltam – és az leszek holtan.” De a sors még nem befejezett, ezt sugallja a zúgó szél és a virágok szelíden bókoló erdeje. A végtelenben köszönt ránk a szabadság, s ha angyal nincs is, Isten tekint ránk:

*Mert tudtam: az isten mindenütt van,
minden természeti és ismeretlen dolgokban, feketén,
fehéren,*

*mint az éhség a kenyéren.
És nincs is talán és talán nincs is a Teremtő-Ahol.*

Van a költészet, van a múlt, vannak a legszentebb hagyományok. Nyitottan élünk az elmúlásra, egyéni sorsunk megpecsételődik a halállal. Ám a költő-ember halála egy más-fajta maradandóság kezdete.

*Fülem a költészet mellkasára tapasztva
hallom szívverésed szívem habzó tavasza:
gyöngyvirág-függőkert, világ-szemhég, színarany
kezű Csokonai, Berzsenyi, Ady, Arany.*

*Téged Vörösmarty, téged Petőfi Sándor:
hiteddel etették, fiókat madárszájból,
mint madár-apa csőr-szorgalma legyet a fán,
s a lány csomag szája füst-méhű vértulipán.*

*És téged nádas-árny tavon: Vajda, Tóth Árpád,
Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula: köd-hárfád.
Téged Illyés Gyula, szénagyújtó fény-villa.
S tüzed, csontod, sírod úrlomb József Attila.*

(Együgyű máglya)

Akárcsak ebben az elődeit szölongató felsorolásban, egy egész versben is hitet tesz Juhász Gyula mellett. Manapság jó néhány igen fontos és jelentékeny művész lefokozásának vagyunk tanúi. Petőfi már nem jelképezi a magyar líra élvonalát. Juhász Gyula pedig (Tóth Árpáddal) a kismesterek csoportjába csúszik. A rangsorok készítői megfélelmeznek arról az alapigazságról, hogy névsoraik és értékítéleteik szigorú alá- és fölérendelése el-
lenkezik az irodalom lényegével, a sokszínűség és árnyalatosság folytonosan megterméke-
nyítő ajándékával. Juhász Ferenc épp azt ragadja meg költő-elődjében, ami a lényege volt:

*Csillag-zenét,
égitest Kozmosz-zenekart halló
Krisztus-fül az emberért,
föltámadást valló!*

(A szívre tett kalap)

Csodálhatjuk-e, hogy ilyen közel áll szívéhez Juhász Gyula? Az eddig elmondottak alapján aligha. A múlt század nagy költőjének „depresszió-oltárként” történt megjelenítésével a fiatalabb lírikus azt bizonyítja, hogy elődjét – mint sok mindenkit és mindent – a szívével látja. Nem öltözteti katonaruhába, nem kényszeríti az irodalomtörténészek által gyártott fiókok egyikébe. Versíró, sóhajtó embert látta, Avilai Szent Teréz utódját, a legszebb magyar Mária-versek elsőhajtóját:

*Tedd kalapod a szívedre,
mintha egy fekete lilium lenne,
úgy nézz,*

*te férfi Avilai Szent Teréz
 a létre, az elmúlás-szigetre
 te sose-halott. Tökéletesség útja. Belső várkastély.
 És nyilalj föl a szivárvány-zenében
 aranycsengettyű kalászponttőrrel sírva,
 mint a pacsirta,
 akit dal-cérnaszálon
 fölfele-fúródás aranyrakéta-szánon
 húz a dal,
 a szerelem-fiatal,
 túl a meg-nem értett reményen.*

A litániás hangnemet mesterien megválasztott képek teljesítik ki, amelyek Juhász Gyula lírájának természeti megihletettségét és hangnemét érzékeltetik, s azt is bizonyítják, hogy a tragikus sorsú költő hatalma abban rejlett, hogy a halállal szembesülve énekelni tudott. Miközben szív a szívre rezonál, arra is érdemes figyelni, hogy Juhász Ferenc gondosan tanulmányozta a Juhász Gyulával foglalkozó jelentékenyebb írásokat. Tudja, miként jellemezte líráját Babits, ismeri életrajzát, átérzi Annához fűződő kapcsolatának egyoldalúságát, de megint van ereje, hogy hősét a világegésszel mérje, s annak távlataiban mutassa:

*Sziveden a lassú Tisza folyik át fehéren, mint
 az áldozat, mint a hömpölygő szerelem,
 árva történelem,
 sziveden a fehér Tisza folyik át,
 amin sípolnak, dudálnak a gőzhajók,
 mint a Mississippin,
 s azokon a forgó, habzó lapát-szelvény-kerekes hajókon
 gőzorgonák, mint az orgonasípok nyitott legyezője
 szétmálló ezüst hím páva-farok.
 És jajgat, sír, füttyül, csahol az orgona-zene,
 Sziveden a széles, fehér Tisza folyik át, a lét-súlya víz,
 és szikrázik, csillog, ragyog, parázs-robbanás szálakkal és tűkkel
 sziporkázik ez az egész töredék lét-egész...*

Juhász Gyuláról van szó? Vagy már régen más dimenzióba röptette idézőjét a fantáziája? Is-is, mondhatjuk. Miközben a költő a széles és fehér Tisza partján üldögél, felszikráznak a csillagok, látni lehet a töredék lét-egészet, amelyet a szívével látó költő bármikor érzékelhet és ábrázolhat, hiszen az ő arcán is megjelent a „Jézus-arc gyűrődése”, és tragikus csöndjében olyan sugallatokra hallgathatott, amelyeket más nem foghat föl. Ez az az „elektron-titokzatos magány”, amely Juhász Ferenc versében Kassákot is jellemezte. De ezt a titokzatos magányt mindig benépesítheti a költő fantáziája. Olyankor megszenvedett, hiteles emberi érzésekkel telik meg, s a lírikus „rejtelem-vágya” céljára, rendeltetésére talál.

Rényi László